

Калі абмялелі рэкі... ці Пагражае нашай зямлі водны апакаліпсіс.

На думку экспертаў, лета 2015-га выдалася адным з самых рэкордных і супярэчлівых у гідраметэаралогіі. З аднаго боку, спякота — тэмпературныя рэкорды адзначаліся ў Еўропе, на Блізкім і Сярэднім Усходзе, у некаторых штатах ЗША. З іншага — моцныя дажджы ў Аргенціне, ЗША, Японіі, Грузіі, Францыі. Амерыканскія навукоўцы спрагназавалі далейшае павышэнне ўзроўню Сусветнага акіяна, з прычыны чаго ў найбліжэйшыя дзесяцігоддзі будуць затоплены некаторыя ўчасткі планеты.



Усе тры летнія месяцы сярэдня тэмпература была вышэйшая за норму і ў Беларусі, а ў жніўні абсалютныя значэнні яе дасягнулі рэкордных + 36,7 °С. Можа, нам пагражае засуха або іншыя катаклізмы? І як паўплывае на Сінявокую магчымае павышэнне ўзроўню Сусветнага акіяна?

Спецыялісты Рэспубліканскага цэнтра па гідраметэаралогіі, кантролі радыеактыўнага забруджвання і маніторынгу навакольнага асяроддзя бягучы гідралагічны год называюць малаводным, а агульны рачны сцёк можа аказацца найменшым за ўвесь перыяд назіранняў. У некаторых рэках ад Паазер'я да Палесся ўзровень вады ў летні перыяд быў ніжэйшы або вельмі наблізіўся да гістарычнага мінімуму.

Па словах начальніка аддзела гідралагічных прагнозаў Гідрамета Марыны Нагібінай, складанае гідралагічнае становішча ў гэтым годзе тлумачыцца папярэднімі гідраметэаралагічнымі ўмовамі на тэрыторыі басейнаў рэк. Істотны ўплыў аказала развіццё нізкіх вясновых паводак

два гады запар, ад якіх рэкі не станавіліся паўнаводнымі, як звычайна. Так, у мінулым годзе паверхневыя водныя рэсурсы на тэрыторыі Беларусі склалі ўсяго 40,9 км³ пры норме 57,9 км³, або 71% ад сярэдняй шматгадовай велічыні. У мнагаводныя гады агульны рачны сцёк павялічваецца да 92,4 км³, у малаводныя — зніжаецца да 29,8 км³ у год.

Хто вінаваты: чалавек ці прырода?

У сваю чаргу начальнік аддзела гідралогіі і дзяржаўнага воднага кадастру Гідрамета Людміла Журавовіч адзначае: «Нягледзячы на тое, што апошнія два гады ўзроўні вады летне-асенняй межані былі самымі нізкімі, сур'ёзнага апасення пагаршэння сітуацыі пакуль няма». Яна прывяла прыклад ракі Днепр на ўчастку ў Рэчыцы: малая колькасць вады там назіралася ў 20-я гады мінулага стагоддзя, а таксама ў 1972-м і 1992-м гадах. Але пасля спадаў заўсёды наступаў уздым, ішло напаўненне рэк за кошт ападкаў, і ўзровень вады аднаўляўся.

— У гэтым годзе проста супалі некалькі негатыўных фактараў, — гаворыць спецыяліст. — Малая воднасць папярэдняга года, нізкая вясновая паводка бягучага, невялікая колькасць ападкаў, павышаны тэмпературны рэжым — усё гэта спрыяла памяншэнню ўзроўню вады ў рэках.

Калі тэндэнцыя працягнецца і ў наступным годзе, то ўзроўні летне-асенняй межані могуць быць яшчэ ніжэйшыя, а ў Беларусі часцей стануць узнікаць засухі. Гэтым летам перасох Жыткавіцкі канал, які сілкуе палескае возера Чырвонае. Вада адновіць свой баланс, калі восень будзе дажджлівай, а ўзімку выпадзе дастаткова снегу.

Ці ўплывае чалавечая дзейнасць на гэты працэс? Па словах дэкана факультэта інжынерных сістэм і экалогіі Брэсцкага дзяржаўнага тэхнічнага ўніверсітэта, доктара географічных навук, прафесара Аляксандра Воўчака, гідралагічная сітуацыя, у асноўным, вызначаецца прыродна-кліматэчнымі

фактарамі, а любыя прыродныя працэсы маюць цыклічны характар развіцця. Вядома, сучасныя антрапагенныя ўздзеянні ўзрастаюць і, несумненна, узмацняюць негатыўныя наступствы памяншэння сцёку. Але іх доля ўвогуле не перавышае 10% ад усіх фактараў. Таму экасістэма знаходзіцца ва ўстойлівым стане і можна чакаць, што на змену малаводным гадам прыйдуць мнагаводныя.

Без вады — і ні туды і ні сюды

Гідралагічнае становішча ў басейнах рэк у бягучым годзе спрыяла пагаршэнню экалагічнага стану (заморы рыбы, «цвіценне» вадаёмаў) і гаспадарчай дзейнасці, а таксама абмежаванню перасоўвання рачнога транспарту на суднаходных участках.

Вясна і лета сталі сур'ёзным выпрабаваннем і для сельскай гаспадаркі краіны. Па словах начальніка аддзела аграметэаралагічных прагнозаў Гідрамета Надзеі Мельчаковай, праблемы пачаліся яшчэ мінулай восенню. У паўднёва-ўсходнім рэгіёне Беларусі за ўвесь восеньскі сезон ападкаў выпала не больш за 15-30% ад кліматычнай нормы. У выніку гэтай засухі не атрымаў нармальнага развіцця азімы рапс і ўжо першыя халады аказаліся для яго згубнымі.

З прычыны восеньскага дэфіцыту ападкаў і маласнежнай зімы ў пачатку сельскагаспадарчай вясны запасы вільгаці на большасці плошчаў былі меншымі за сярэднія шматгадовыя паказчыкі. Таму вільгацезабяспечанасць і спрыяльная вегетацыя раслін залежалі ад ападкаў у вясенне-летні перыяд. Спецыялісты адзначаюць, што такіх сухіх чэрвеня і жніўня не было ні разу за 70 гадоў метэаралагічных назіранняў: сёлета за першы летні месяц у сярэднім па краіне ападкаў выпала каля 30% ад кліматычнай нормы, а ў жніўні — менш за 15% ад нормы.

Найбольш істотна пацярпеў паўднёва-заходні рэгіён рэспублікі. На Гомельшчыне, дзе пераважаюць больш лёгкія глебы, засуха пачалася яшчэ ў маі і аказалася самай інтэнсіўнай. Пашкоджанні збожжавых культур адзначаліся і ў іншых рэгіёнах, у тым ліку ў Магілёўскай вобласці, на ўсходзе і паўднёвым усходзе Міншчыны. На захадзе і поўначы краіны глебавая засуха ў першай

палове лета была не такая істотная. У гаспадарках, дзе падтрымліваюцца неабходны ўзровень аграэхнікі, атрымалі даволі высокі ўраджай збожжа.



Выпрабаванне «вялікай вадой»

У Беларусь перыядычна прыходзіць і «вялікая вада». «Адзнакі паверхні Беларусі ў асноўным перавышаюць 100 м у балтыйскай сістэме вышынь, таму пытанні затаплення з прычыны павелічэння ўзроўню Сусветнага акіяна для нашай краіны пакуль не занадта актуальныя», — распавёў Аляксандр Волчак.

Як адзначыў прафесар, Беларусь — раўнінная краіна. Палеская нізіна з'яўляецца дном былога «Мора Герадота», і ўсе праблемы, звязаныя з паводкай, адбываліся ў выніку раставання снегу вясной (вясновыя паводкі), багатых працяглых дажджоў (дажджавыя паводкі) або іх сумеснага ўздзеяння.

Глабальных пераменаў у гідралагічнай сетцы Беларусі чакаць не варта, як сцвярджае вучоны. Адбываюцца лакальныя змены плыні асобных рачулак, выкліканыя прыроднымі фактарамі або антрапагеннымі ўздзеяннямі.

Да таго ж, паводкі і разводдзе — неабходная фаза воднага рэжыму кожнай ракі, гэтыя працэсы не могуць уяўляць небяспеку для прыродных экасістэм, наадварот — іх адсутнасць прыгнятальна дзейнічае на навакольны свет. Падчас паводак затапляюцца ў асноўным пойменныя участкі рэк, на якіх пасля сходу вады застаюцца глей і іншыя дновыя адклады, якія спрыяюць угнаенню глебы.

Самая вялікая паводка ў нашай краіне адбылася ў 1845-м (такая ўнікальная з'ява можа здарыцца з верагоднасцю 1 раз у 800 гадоў). Максімальны выдатак на рацэ

Прыпяць у створы Мазыра тады склаў прыблізна 11 000 м³/с (інструментальных назіранняў тады не праводзілася). А падчас паводкі 1895 года гідролагі зафіксавалі гэты паказчык на ўзроўні 5670 м³/с.

Па словах Аляксандра Воўчака, паводкі на Палессі здараюцца цыклічна — раз у 11 гадоў (цыкл сонечнай актыўнасці). Так, найбольш значныя за апошнія дзесяцігоддзі адзначаліся ў Беларусі ў 1999 і 2010 гадах.

— Наогул, любыя прыродныя анамаліі не з'яўляюцца бедствам для прыродных экасістэм, — адзначае спецыяліст. — Яны з часам аднаўляюцца, найцяжэй людзям. Аднак падкрэслю, што адбываецца гэта праз тое, што чалавек не лічыцца з законамі прыроды. Прыкладаў таму шмат: актыўнае засваенне поймаў шляхам іх забудовы, загараджальныя дамбы, будаўніцтва мастоў і дарог без уліку спецыфікі гідралагічнага рэжыму поймаў рэк, масавае выраўноўванне рэк, буйнамаштавая меліярацыя і г.д.



Якія прагнозы?

Па словах Марыны Нагібінай, змены гідралагічнай сітуацыі да канца 2015 года чакаць не варта — сур'ёзных цyklонаў не прадбачыцца. Якім будзе наступны год, пакуль прадказаць складана.

Але, нягледзячы на верагоднасць паўтарэння «сухога» сцэнарыя ў 2016-м, спецыялісты глядзяць у будучыню з аптымізмам: доўгачаканыя дажджы могуць прыйсці ў Беларусь, каб насыціць вільгаццю зямлю і зрабіць рэкі зноў паўнаводнымі.

Вераніка КОЛАСАВА

kolasava@zviazda.by

Фота БЕЛТА

Источник: Звязда. — 2015. — № 207 (27 кастр.). — С. 7-8.